

DOI: <https://doi.org/10.18524/2519-2523.2021.16.245733>
 УДК 94(477)“1740/1750”

RUSSIAN FORTRESSES AS NAVAL BASES IN THE 1740-s ZAPOROZHIAN HOST: DNIEPER FLOTILLA SHIPS STORAGE

Oleksandr Sukhomlyn

Post-graduate student
 of the M. Hrushevskiy Institute
 of Ukrainian Archeography and
 Source Studies of NAS of Ukraine
 4, Trokhsvyatytel's'ka str., Kyiv,
 01001, Ukraine
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0864-8560>
 ResearcherID: AAE-3058-2021
 E-mail: o.d.sukhomlyn@gmail.com

Citation: Sukhomlyn, O. (2021)
 Russian fortresses as naval bases in the
 1740-s Zaporozhian Host: Dnieper
 flotilla ships storage. *Chornomors'ka
 mynuvshyna*, vol. 16, pp. 16–23.

Submitted: 14.08.2021

Annotation

Studies of Russian military presence in the lands of Zaporozhia during the New Sich era (1734–1775) pay relatively little attention to the uses of Russian fortresses between the Russo-Turkish wars of 1735–1739 and 1768–1774. From 1739 to 1768 the military importance and defense capability of the Russian fortresses diminished, thus their main purpose shifted to information gathering on the Russian-Ottoman borderlands and the Zaporozhian Host of the Lower Dniper itself. Furthermore, another quite understudied function of these fortresses was to serve as military depots, both acting and reserve.

This article concentrates on the understudied aspect of the history of Russian fortresses and the Zaporozhia lands during the New Sich era – the storage of vessels of the liquidated Dnieper flotilla after the Russo-Turkish war of 1735-1739. The primary source base for this article consists of the documents from “Kyiv Provincial Chancellery” (Central State Historical Archive of Ukraine, fund 59). The Ust'-Samara retrenchment was a main naval base of the Dnieper flotilla located at the mouth of the Samara River (present-day Dnipro). The reorganization of the Dnieper flotilla material base and fleet supplies took several years after the end of the 1735-1739 war. Subsequently, various fleet supplies (military vessels; ship equipment like ropes, blocks, oars, flags, anchors; naval artillery and related supplies; tools for ships repairs and maintenance like "konopatky"; building materials, ship nails, resin; food stocks for ship crews, etc) were stored in the special fortress warehouses. However, storage conditions were

inadequate, naval depots could be destroyed, while equipment and watercraft could be stolen by the Russian officers to be resold later.

Relying on documentary sources, an attempt was made to clarify the number of Dnieper flotilla vessels, that were stored in the Ust'-Samara retrenchment. To that end, the article introduces into scientific circulation a document that most fully reflects the number of military vessels, stored at the Russian fortresses in Zaporozhia as of November 1, 1742 - a report compiled by Captain I. Stepanov at the request of the Ust'-Samara retrenchment commander A. Chichagov, commander of all Russian fortresses in Zaporozhia. At that time, the total number of vessels (both suitable and unsuitable for use) amounted to 350. These vessels were stored in the Kamianskyi, Khortyts'kyi, Malyshevs'kyi and Nenasytets'kyi retrenchments. Comparison of data from several documents reveals that for unknown reasons this number (350) did not include boats stored in the Ust'-Samara retrenchment. This article further indicates that the study of exact number of the vessels is complicated by the specifics of the source base. Further elaboration of the issues outlined in the present article would allow not only to explore the functions of Russian fortresses in Zaporozhia during the New Sich era and their role as centers of the Russian military presence, but would also reveal the everyday relations of Russian soldiers with the Cossacks and the peasants (“pospolyti”). The crucial need to study original documentary sources on the history of Russian fortresses in Zaporozhia is emphasized once more.

Key words: Zaporozhian Host, The Ukrainian Landmilitia, Ust'-Samara retrenchment, the Dnieper Flotilla, baydak.

РОСІЙСЬКІ ФОРТЕЦІ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАПОРОЖЖЯ ЯК ФЛОТСЬКІ БАЗИ: ЗБЕРІГАННЯ СУДЕН ДНІПРОВСЬКОЇ ФЛОТИЛІЇ У 1740-х рр.¹

Сухомлин Олександр

Аспірант
Інституту української
археології та джерелознавства
імені М. С. Грушевського
НАН України
Вул. Трьохсвятительська, 4,
м. Київ, 01001, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0864-8560>
ResearcherID: AAE-3058-2021
E-mail: o.d.sukhomlyn@gmail.com

Цитування: Сухомлин О. Російські фортеці на території Запорозжя як флотські бази: зберігання суден Дніпровської флотилії у 1740-х рр. *Чорноморська минушина: записки Відділу історії козацтва на півдні України: зб. наук. пр. / за. ред. В. А. Смоля. Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2021. Вип. 16. С. 16–23.*

Отримано: 14.08.2021 р.

Анотація

Розглянуто малодосліджений аспект історії російських фортець на території Запорозжя доби Нової Січі – зберігання плавзасобів ліквідованої Дніпровської флотилії після закінчення російсько-турецької війни 1735–1739 рр. На основі документальних джерел фонду 59 «Київська губернська канцелярія» Центрального державного історичного архіву України у м. Києві зроблено спробу встановити кількість плавзасобів Дніпровської флотилії (байдаків), які зберігалися в Усть-Самарському ретраншементі. Шляхом порівняння даних з кількох облікових джерел підтверджено факт наявності у вказаній фортеці законсервованих байдаків. Показано, що встановлення точної кількості плавзасобів ускладнене специфікою джерельної бази. Проте можна стверджувати, що до 1745 р. у ретраншементі зберігалося щонайменше 30 байдаків. Подальша розробка окресленої у розвідці проблематики дозволить не лише дослідити спектр функцій російських фортець на теренах Запорозжя, а й глибше розкрити повсякденні взаємовідносини російських залог з козаками й посполитими (торговельні стосунки, асортимент обміну тощо).

Ключові слова: *Військо Запорозьке Низове, Український ландміліцький корпус, Усть-Самарський ретраншемент, Дніпровська військова флотилія, байдак.*

Російські фортеці, споруджені у часи війни 1735–1739 рр. на території Війська Запорозького Низового (далі – ВЗН), будувалися як об'єкти тимчасової польової фортифікації задля вирішення поточних завдань війни, в першу чергу – широкого спектра оперативних логістичних потреб. Як головні ретраншементи-пристані для суден Дніпровської флотилії (розташовані по берегах Дніпра), так і польові редути слугували “путевими магазинами” для російської армії [9, с. 26, 9, 20; 8, с. 131]. Після доволі неочікуваного закінчення війни у вересні 1739 р. Дніпровську експедицію довелося згортати, а більшість споруджених російською армією фортифікацій – зруйнувати. Роботи з консервації й упорядкування матеріальної бази Дніпровської флотилії розтяглися на кілька років. Деякі з флотських припасів було вивезено на Українську лінію, але частина артилерії, устаткування, а також плавзасоби залишалися на балансі російських фортець на теренах ВЗН, що на три десятиліття, до чергової війни з Туреччиною, зробило їх законсервованими військовими складами. При цьому стратегічне, військове значення й обороноздатність фортець зійшли нанівець, однак основним їх завданням тепер, у міжвоєнний період 1739–1768 рр., став збір інформації про прикордоння та ВЗН [7, с. 126–129, 254–256].

¹ Дослідження підготовлено у рамках дослідницького проекту “Просторові межі українського світу: комплекс уявлень та їхня реалізація в ранньомодерній Україні (XVI–XVIII ст.)” Національного фонду досліджень України (ресстраційний № 2020.02/0059).

Умови зберігання тут флотських припасів були незадовільні – з роками псувалася тара [7, с. 224] й приміщення [1, с. 160], що спонукало вище командування до прийняття рішення щодо продажу флотських харчових припасів з публічних торгів (1745). Однак морські склади як структурний підрозділ російських фортець (рівно як і провіантські магазини) продовжували діяти. “Морська провізія” (цим поняттям у документах називали не лише харчі, але й речі – корабельну артилерію, боєприпаси, устаткування тощо), як свідчать джерела, розкрадалася офіцерами, і, вочевидь, збувалася місцевим мешканцям, запорожцям та посполитим з найближчих містечок і слобід. Наприклад, капітан Нагаєв, що у 1745 р. служив в Усть-Самарському ретраншементі на посаді провіантмейстера, привласнив або розпродав байдаки, весла, пусті бочки й куфи, прапори, канати та ін. [7, с. 131–133, 223–224].

Серед сучасних дослідників на виконання російськими ретраншементами складської функції у міжвоєнний період (1739–1768) першим звернув увагу О. Репан, виокремивши провіантські та речові магазини як структурні підрозділи Старосамарського ретраншементу [5, с. 237]. У дослідженні діяльності запорозько-російських комісій для вирішення суперечок О. Репан згадує виділення для Січі заліза (у вигляді якорів) та цвяхів зі складів Старосамарського й Кам'янського ретраншементів [4, с. 18]. О. Мірущенко розглянув отримання запорожцями натуральної платні з російських магазинів у 1740-ві – 1770-ті рр. [3, с. 151–155]. Г. Шпитальов у монографії з історії Дніпровської та Донської флотилій торкнувся й питань їх згортання [13, с. 78–79]. До найновіших досліджень російських фортець на теренах Запорожжя належать розвідки Д. Філімонова та О. Сухомлина. У дослідженні першого докладно розкрито особливості спорудження та функціонування головної бази Дніпровської флотилії на території Запорожжя – Усть-Самарського ретраншементу – в період війни 1735–1739 рр. і подано кількість “морських припасів” станом на 1740 р. [9, с. 20–37]. У роботі О. Сухомлина розглянуто напрямки функціонування осередків російської військової присутності у міжвоєнний період, особливості згортання Дніпровської флотилії, а також стисло проаналізовано складську функцію російських фортець [7, с. 117–174].

Однак маловивченим є питання зберігання у російських фортецях на теренах Запорожжя припасів для флоту (“морських припасів”) та власне плавзасобів, залишених після ліквідації Дніпровської флотилії. Його розгляд є актуальним у контексті комплексного дослідження російської військової присутності на теренах Запорожжя доби Нової Січі, оскільки дозволяє проаналізувати спектр реальних та декларативних функцій системи російських фортифікацій.

Джерельною базою дослідження є директивно-розпорядча, інформаційно-публікаторська та облікова документація, зосереджена у фондах 59 та 755 Центрального державного історичного архіву України у м. Київ [10–12].

До флотських припасів, що зберігалися у російських ретраншементах, відносимо: 1) власне плавзасоби; 2) корабельне устаткування (наприклад, канати, блоки, весла, прапори, якорі тощо); 3) корабельну артилерію та супутній інвентар; 4) специфічне устаткування та прилади, спеціальні інструменти вузького призначення, які передбачалися для ремонтування плавзасобів (наприклад, конопатки); 5) будівельні матеріали (зокрема, корабельні цвяхи, смола); 6) запаси харчів для екіпажів суден. Байдачні дошки, що зберігалися, зокрема, у Новосіченському ретраншементі, не можна однозначно віднести до категорії „морських припасів“ у зв'язку з універсальністю деревини як будівельного матеріалу, в той час як колишня флотська артилерія у ретраншементі зберігалася окремо від фортечної [7, с. 127–132, 272–279].

Залишається відкритим питання обсягів флотського устаткування і плавзасобів, що зберігалися у фортецях. Безпосереднім завданням даної розвідки є встановлення кількості суден, що перебували на зберіганні в Усть-Самарському ретраншементі після закінчення російсько-турецької війни 1735–1739 рр.

Спробуємо встановити обсяги плавзасобів Дніпровської флотилії, які по закінченню війни перейшли у відомство сухопутних команд (і, фактично, набули статусу стратегічних припасів) у головній російській флотській базі на теренах Запорожжя – в Усть-Самарському ретраншементі. За повідомленням капітана Я. Барша (очільника Дніпровської експедиції з

лютого 1739 р.), станом на лютий 1740 р. при ретраншементі залишалось 28 суден, з них: одне придане – 10-веслова шлюпка, та 27, що потребували ремонту. До останніх належали 3 галери, 5 дубель-шлюпок, 3 кончебаса, одна 10-веслова шлюпка, 4-6-веслових шлюпок, 6 шхерботів і ялботів, 5 байдаків, а також 15 непридатних суден, які було затоплено (2 дубель-шлюпки та 13 байдаків) [9, с. 37].

Восени 1742 р. на вимогу коменданта Усть-Самарського ретраншементу підполковника А. Чичагова (водночас начальник усіх “нижньодніпровських постів” – російських фортець на теренах ВЗН) капітаном Севського ландміліцького полку І. Степановим було складено реєстр наявних плавзасобів, аби з’ясувати, скільки і яких саме суден, прийнятих від флотських команд, знаходиться у поточний момент при російських фортецях у Надпоріжжі (див. табл. 1). У документі фіксується, які саме плавзасоби перебувають при кожному ретраншементі, та вказано їх сучасний стан (притоплені чи ні). Відомість датована 1 листопада 1742 р. і являє собою тогочасну копію; оригінал, вочевидь, залишився в архіві гарнізонної канцелярії Усть-Самарського ретраншементу і не зберігся. Інформацію подано у форматі таблиці з двох стовпців – “звання судам” и “щет”, у яких кількість плавзасобів зазначено і словами, і цифрами [11, арк. 28–29].

Табл. 1. Кількість суден колишньої Дніпровської флотилії (прийнятих на баланс нижньодніпровських постів) станом на 1 листопада 1742 р. Складено за [11, арк. 28–29]

Фортеця	Тип судна	Кількість		
		одиниць	разом	всього при фортеці
Хортицький ретраншемент	<i>Стоять на воді:</i>		16	241
	бригантини	4		
	дубель-шлюпки	4		
	кончебаси	4		
	венеціанські боти	4		
	<i>Притоплені:</i>		86	
	ластові судна	10		
	бригантини	8		
	дубель-шлюпки	38		
	кончебаси	4		
	двадцятивеслові шлюпки	2		
	десятивеслові шлюпки	4		
	шхерботи та ялботи	20		
	<i>Призначені на розлом:</i>		139	
	прами	1		
	ластові судна	2		
	дубель-шлюпки	74		
	кончебаси	5		
	венеціанські боти	1		
плашкоути	4			
двадцятивеслові шлюпки	1			
дванадцятивеслові шлюпки	2			
десятивеслові шлюпки	7			
шестивеслові шлюпки	10			
шхерботи та ялботи	21			
новоманірні козацькі човни	11			

Продовження табл. 1

Малишевський ретраншемент	<i>Стоять на воді:</i>		57	57
	ластові судна	12		
	бригантини	2		
	дубель-шлюпки	7		
	кончебаси	3		
	плашкоути	21		
Ненаситецький ретраншемент	<i>Стоять на воді:</i>		19	19
	двадцятивеслові шлюпки	5		
	десятивеслові шлюпки	5		
Кам'янський ретраншемент	<i>Стоять на воді:</i>		20	21
	новоманірні козацькі човни	20		
	<i>Притоплені:</i>		1	
Усть-Самарський ретраншемент	<i>Стоять на воді:</i>		9	12
	галери	2		
	венетіанські боти	3		
	шхерботи плотові	1		
	шестивеслові шлюпки	2		
	шхерботи	1		
<i>Притоплені:</i>	галери	1	3	
	байдаки	1		
	дубель-шлюпки	1		
Всього:				350

Залучення інформації інших джерел показує, що до даного документа було внесено не всі плавзасоби розформованої Дніпровської флотилії, які реально перебували у нижньодніпровських постах у повоєнні роки (перша половина 1740-х рр.). Зокрема, до відомості не внесено судна, які були законсервовані відповідно до рекомендацій Адміралтейств-колегії, відтак мали зберігатися всередині фортець [13, с. 78–79]. Наявність в Усть-Самарському ретраншементі законсервованих плавзасобів красномовно підтверджується фактом розкрадання й незаконного продажу у 1745 р. 30-ти байдаків, які зберігалися у фортеці, провіантмейстером, капітаном ландміліції Нагаєвим [12, арк. 93 зв.].

Крім того, у відомості від 1 листопада 1742 р. серед плавзасобів в Усть-Самарському ретраншементі не вказані байдаки, про наявність яких у фортеці відомо з рапорту генерал-лейтенанта А. де Бриньї до київського губернатора М. Леонтєєва від 30 липня 1743 р. А саме: 1) 4 байдаки, використані для транспортування будівельного лісу вверх Дніпром, з нижньодніпровських постів до Борисоглібської фортеці; 2) 3 байдаки, що обслуговують перевози через рр. Самару і Дніпро; 3) 6 байдаків (потребують ремонту), що мають статус флотських припасів, перебувають у відомстві провіантмейстера і не можуть бути використані без його дозволу [11, арк. 135–135 зв.]. При чому в рапорті де Бриньї згадані 13 байдаків окреслені як *всі* плавзасоби, наявні у розпорядженні тодішнього коменданта Усть-Самари підполковника В. Кожина. З контексту документа випливає, що всі 13 стояли на воді.

Радикальна різниця між кількістю плавзасобів станом на 1 листопада 1742 р. і 30 липня 1743 р., безсумнівно, говорить про закінчення, в загальних рисах, впорядкування покинутих на

Дніпрі суден. Однак вище порогів (в Усть-Самарському і Кам'янському ретраншементів) на 1 листопада 1742 р. зафіксовано лише 1 притоплений байдак, а не 13. Плутанина у термінології не є вірогідною, оскільки серед облікованих Степановим плавзасобів немає «кандидатів», які можна було б сприйняти за байдаки, адже йдеться про судна, абсолютно відмінні від них за типами і розмірами. Прибуття байдаків з інших прибережних фортець (розташованих вище по Дніпру) до Усть-Самари у такій кількості також є сумнівним; ще більш сумнівною є можливість проведення суден через пороги вгору Дніпром, з Ненаситецького, Малишевського і Хортицького ретраншементів. Однак переміщення плавзасобів з інших фортець до Усть-Самарського ретраншементу і акумулювання їх тут, вочевидь, все ж таки мало місце. Одним із пояснень збільшення кількості байдаків може бути додаткове (після пошуків 1741 р.) виявлення по берегах Дніпра покинутих суден із числа тих 120 байдаків, команди яких вимерли від чуми наприкінці 1738 р., прямуючи з Києва до Усть-Самари з провіантом, артилерією та деталями розбірних галер і прамів [10, арк. 72 зв.; 9, с. 37].

Таким чином, відомість І. Степанова фіксує не всі плавзасоби, навіть із тих, що були на воді станом на осінь 1742 р. А наведений факт наявності в Усть-Самарському ретраншементі 30-ти байдаків у 1745 р. прямо суперечить інформації у рапорті А. де Бриньї від 30 липня 1743 р., ніби байдаків всього було 13 – тут не враховано, щонайменше, кількість вже законсервованих. У зв'язку з цим неможливо точно визначити, скільки саме плавзасобів було законсервовано і зберігалось в Усть-Самарському і Кам'янському ретраншементах, а скільки було знищено (розібрано на будівельні матеріали чи дрова, затоплено, спалено), або ж затонуло на пристанях через недбалість [13, с. 79]. Беззаперечним однак є факт зберігання у нижньодніпровських постах десятків дрібних суден та величезних об'ємів корабельного устаткування¹, що свідчить про вагому складську функцію фортець і трактування їх командуванням як військових складів й плацдармів для майбутньої російсько-турецької війни.

Проте, не зважаючи на розглянуту вище проблему обліку плавзасобів, відомість капітана Степанова найбільш повно показує обсяги суден, що залишалися поблизу російських фортець на теренах Запорожжя після війни, а тому заслуговує на увагу дослідників і надано у табл. 1 як витяг. Важливо, що дане джерело, окрім кількості, стану і локалізації плавзасобів, подає ексклюзивну інформацію щодо назв трьох великих гостродонних галер, які стояли при Усть-Самарському ретраншементі – “Снежень”, “Навля” та “Неруса” [11, арк. 29]. Класик російської історіографії з проблематики війни 1735–1739 рр., О. Байов (інформацію якого наводить Г. Шпитальов) подає інші назви цих трьох галер – “Скелет”, “Новая” та “Керуса” [13, с. 65]. Однак традиції йменування кораблів на російському флоті XVIII ст., коли часто використовували назви річок [2], свідчать, що вірними є назви, надані відомістю І. Степанова², а наведені у публікації О. Байова є перекрученнями, яких припустилися переписувачі документів (або ще у 1740-х рр., або в часи О. Байова). Цей факт в котре підтверджує важливість звернення дослідників саме до оригінальних документів, а не лише до публікацій кінця XIX – початку XX ст.

Якщо дрібніші судна з Усть-Самарського й Кам'янського ретраншементів, наприклад, новоманірні козацькі човни, теоретично могли бути спущені вниз Дніпром через пороги до Хортиці або до Січі, то “бойовий шлях” згаданих вище великих галер, які фізично не підлягали спуску, закінчився власне в Усть-Самарі. Чи не з них були ті прапори, що їх капітан Нагаєв привласнив або розпродав місцевим мешканцям?

¹ Залізо, яке запорожці отримували з російських фортець для відновлення січових куренів після пожеж й для будівництва церкви, являло собою якорі, цвяхи та інше металеве корабельне начиння [4, с. 18]. А. Скальковський вважав його залишками припасів часів Петра I, які довелося залишити через невдалий для Московії Прутський мир [6, с. 336]. Однак нові дослідження не залишають сумнівів у тому, що все залізо, яке видавалося запорожцям з нижньодніпровських фортець, являло собою зняте із суден дніпровської флотилії металеве начиння [7, с. 122–124, 131–132, 271–279].

² Річки Снежень, Навля та Неруса є лівими притоками Десни, протікають по території сучасних Брянської та Орловської областей Російської федерації, тобто, знаходилися у безпосередній близькості до Брянського адміралтейства, де й будувалися кораблі для Дніпровської флотилії.

Розтягненість в часі консервації суден та впорядкування майна ліквідованої Дніпровської флотилії, відсутність у досліджених документах прямої інформації про вже законсервовані плавзасоби не дозволяє точно визначити їх кількість. Доконаним фактом є перебування в Усть-Самарському ретраншементі станом на першу пол. 1740-х рр. значної кількості військових суден різних типів, з яких байдаків у 1745 р. було щонайменше 30. Подальше дослідження окресленої проблеми (реалізація російськими фортецями складських функцій) на основі документальних джерел, передусім з ф. 59 ЦДІАК, дозволить встановити асортимент таобсяги флотських припасів, які зберігалися у фортецях, і згодом стали надбанням місцевого населення. Цікаві результати може дати залучення археологічних джерел.

Джерела та література:

1. Архів Коша Нової Запорозької Січі. Корпус документів 1734–1775 / упоряд: Л. З. Гісцова, Л. Я. Демченко, Т. Л. Кузик, Л. М. Муравцева, І. Л. Синяк ; наук. ред. П. С. Сохань. Київ, 2019. Т. 8. 895 с.
2. Веселаго Ф. Ф. Список русских военных судов с 1668 по 1860 год. СПб. : Тип. Мор. м-ва, 1872. 754 с.
3. Мірущенко О. П. Економічний розвиток Запорозьких Вольностей доби Нової Січі. Київ, 2015. 216 с.
4. Репан О. А. Комісії у Старосамарському ретраншементі як складова взаємодії російських військових та Коша (1750–1760 рр.). *Наддніпряньська Україна: історичні процеси, події, постаті*. Дніпропетровськ, 2012. Вип. 10. С. 14–22.
5. Репан О. А. Структура гарнізону Старосамарського ретраншементу. *Наддніпряньська Україна: історичні процеси, події, постаті*. Дніпропетровськ, 2010. Вип. 8. С. 233–239.
6. Скальковський А. О. Історія Нової Січі, або Останнього Коша Запорозького. Дніпропетровськ : Січ, 1994. 678 с.
7. Сухомлин О. Російська військова присутність на території Запорожжя як виклик для запорозького світу. Львів ; Київ : ЛНУ імені І. Франка ; ІУАД, 2021. 328 с.
8. Філімонов Д. Г. Локалізація на території Орільсько-Самарського межиріччя двох польових редутів періоду російсько-турецької війни 1735–1739 рр. *Вісн. Дніпропетр. ун-ту. Серія: Історія та археологія*. 2016. Вип. 24. С. 129–141.
9. Філімонов Д. Г. Фортифікаційні споруди періоду російсько-турецької війни 1735–1739 рр. на території Присамар'я. *Історичне Присамар'я : зб. наук.-дослід. пр.* Житомир, 2020. С. 5–72.
10. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДІАУК). Ф. 59 : Київська губерньська канцелярія. Оп. 1. Спр. 781 : Письма генерала Кейта генерал-губернатору о комплектовании полков, об установлении русско-польских границ, ведомости о составе Украинского ландмилицкого корпуса, Молдавского гусарского полка и др. 93 арк.
11. ЦДІАУК. Ф. 59. Оп. 1. Спр. 785 : О приеме и охране морских судов, ставших на рейд, в зимнее время, на р. Днепр и о передаче команд судов в сухопутные полки. 158 арк.
12. ЦДІАУК. Ф. 755 : Військово-похідна канцелярія командуючого І-ю армією генерала Олиця Петра Івановича. Оп. 2. Спр. 6 : Рапорты генералу Олицу разных лиц о состоянии в полках людей и лошадей, о неспособных нижних чинах, равно и другие бумаги. 259 арк.
13. Шпитальов Г. Г. Донська і Дніпровська флотилії в російсько-турецькій війні 1736–1739 рр. Київ, 2015. 280 с.

References:

1. Sokhan', P. ed. (2019) *Arkhiv Kosha Novoi Zaporoz'koi Sichi. Korpus dokumentiv 1734–1775*. Kyiv: NAN Ukraine, Institute of History. Vol. 8. [in Ukrainian].
2. Veselago, F. (1872) *Spisok russkikh voyennykh sudov s 1668 po 1860 god*. Sankt-Peterburg: Tipografiya Morskogo ministerstva. [in Russian].
3. Mirushchenko, O.P. (2015) *Ekonomichnyi rozvytok Zaporoz'kykh Volnostei doby Novoi Sichi*. Kyiv. [in Ukrainian].

4. Repan, O.A. (2012) Komisii u Starosamars'komu retranshementi yak skladova vzaiemodii rosiiskykh viiskovykh ta Kosha (1750–1760 rr.). *Naddniprians'ka Ukraina: istorychni protsesy, podii, postati*, issue 10, pp. 14–22. [in Ukrainian].
5. Repan, O.A. (2010) Struktura harnizonu Starosamars'koho retranshementu. *Naddniprians'ka Ukraina: istorychni protsesy, podii, postati*, issue 8, pp. 233–239. [in Ukrainian].
6. Skal'kovs'kyi, A.O. (1994) *Istoriia Novoi Sichi, abo Ostannoho Kosha Zaporoz'koho*. Dnipropetrovsk: Sich. [in Ukrainian].
7. Sukhomlyn, O. (2021) *Rosiisk'ka viiskova prysutnist' na terytorii Zaporozhzhia yak vyklyk dlia zaporoz'koho svitu*. Lviv; Kyiv: LNU imeni I. Franka; IUAD. [in Ukrainian].
8. Filimonov, D.H. (2016) Lokalizatsiia na terytorii Orilsko-Samars'koho mezhyrichchia dvokh polovykh redutiv periodu rosiisko-turetskoi viiny 1735–1739 rr. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriia «Istoriia ta arkeolohiia»*, issue 24, pp. 129–141. [in Ukrainian].
9. Filimonov, D.H., Veklenko, V.O. & Chaban, M.P. (2020) *Istorychne Prysamaria*. Zhytomyr: Vydavets Yevenok O. O., pp. 5–72. [in Ukrainian].
10. *Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Kyievi [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv] (TsDIAUK)*. Fund 59 (Kyivs'ka hubernska kantseliariia), inventory 1, dossier 781 (Pysma henerala Keita heneral-hubernatoru o komplektovanii polkov, ob ustanovlenii rusko-pol'skikh hranits, vedomosti o sostave Ukraynskoho landmylytskoho korpusa, Moldavskoho husarskoho polka i dr), 93 ark. [in Russian].
11. *TsDIAUK*. Fund 59, inventory 1, dossier 785 (O prieme i okhrane morskikh sudov, stavshykh na reid, v zimnee vremia, na r. Dnepr i o peredache komand sudov v sukhoputnyye polka), 158 ark. [in Russian].
12. *TsDIAUK*. Fund 755 (Viiskovo-pokhidna kantseliariia komanduiuchoho I-yu armiieiu henerala Olytsia Petra Ivanovycha), inventory 2, dossier 6 (Raporty heneralu Olitsu raznykh lits o sostoianii v polkakh liudei i loshadei, o nesposobnykh nizhnikh chinakh, ravno i druhie bumahi), 259 ark. [in Russian].
13. Shpytalov, H.H. (2015) *Dons'ka i Dniprov'ska flotyl'ii v rosiisko-turetskii viini 1736–1739 rr.* Kyiv. [in Ukrainian].